

Osallisuus arjen tarinoina

**Elina Kataja
Hämeenlinnan kaupunki**

Osallisuuden pedagogiikkaa VARHAISKASVATUKSESSA

Johanna Heikka, Elina Fonsén,
Janniina Elo ja Jonna Leinonen (toim.)

Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2

- Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen

Jonna Kangas, Janniina Vlasov,
Elina Fonsén ja Johanna Heikka

Osallisuuden lähtökohdita

Kohtaaminen, kunnioittaminen, kuuleminen

Kuuleminen, joka rakennettu kokonaisvaltaisesti arkeen yksittäisten osallisuushetkien sijaan

Lähtee kunkin omista lähtökohdista ja mielenkiinnon kohteista

Omaa itseä koskeviin asioihin vaikuttaminen

Hetkeen heittäytyminen, samalla vahva pedagoginen ja vasutietoinen selkäranka

Eheyttäminen ja erilaisten oppimisen sisältöjen yhdistäminen laajemmiksi kokonaisuuksiksi

Yhteinen suunnittelu, yhdessä tekeminen, yhdessä eläminen

Kasvattajan itsereflektio ja oppiminen

...mutta aina kuullaan.

*”Osallisuus on ennen kaikkea kuulemista ja sitä, että sun ajatuksesi on hyvä. Ei sen tarvitse tarkoittaa, että lapset päättävät kaikesta, että aina tehtäisiin niin, kun joku ehdottaa, tai että kaikkea voisi toteuttaa, mutta se tarkoittaa **aina**, että kuullaan ja mietitään, neuvotellaan ja pohditaan kaikille hyvää lopputulosta.”*

Mansikoita sukassa

”Kolmivuotias aloitti päiväkotitapaileensa hiljaisena ja ujoina. Ainoa kommunikointialoite ensimmäisinä päivinä aikuisten suuntaan oli ujo, katsetta väistelevä hiljainen kommentti: Mulla on mansikoita sukassa.

Uusia, ihania mansikkasukkia ihasteltiin yhdessä, ja kommentti mansikkasukista tuli kerta toisensa jälkeen uudelleen. Kasvattaja kertoi lapselle tietävänsä erään mansikkalaulun, ja kysyi, tahtoisiko lapsi kuulla sen. Tyttö nyökkäsi, ja mansikkalaulu laulettiin.

Mansikkalaulusta tuli hetkessä ryhmän hittilaulu, ja arka tyttö hymyili onnesta – ideahan oli syntynyt hänen sukistaan. Puolta vuotta myöhemmin ryhmän suosituimpiin lauluihin lukeutuva mansikkalaulu nousee edelleen esille erilaisissa tilanteissa. Tuolloin jo paikkansa ryhmästä löytänyt, vauhdikas tyttö kihertelee riemusta ja ilmoittaa aina ylpeänä laulun saaneen alkunsa hänen hienoista mansikkasukistaan.”

Opettele asettumaan lapsen asemaan

”Lasten oikeuksissa on kyse pienistä asioista, ennen kaikkea kuuntelusta, kunnioituksesta ja toisen asemaan asettumisesta, usein niin, että aikuinen opettelee asettumaan lapsen asemaan. Joku on hitaampi ja verkkaisempi, ja hoputtamisen sijaan mun tehtävänä on antaa sen tehdä omassa tahdissaan. Tärkeintä on tietoinen kiireettömyyden luominen. Joustava päivärytmi tarkoittaa sitä, ettei päivää ole aikataulutettu peräkkäisiksi toiminnoiksi, jolloin pitäisi olla klo 9 siellä, klo 9.30 tuolla... Erityisesti tukea tarvitseva lapsi tarvitsee aikuisen, jolla on aikaa kohtaamiseen, ei hoputtamiseen. Ja se joustavuus. Jos kasvattaja havaitsee tärkeän oppimistilanteen, hän voi tarttua siihen välittömästi. Jokaisella lapsella on mielenkiinnon kohteita ja tärkeitä asioita, joista meidän tulee osata lähteä liikkeelle auttaen lasta rakentamaan itselleen merkityksellistä arkea.”

”Kuka sen päättää, miksi maito annetaan vasta leivän kanssa, tai voiko leivän syödä ennen ruokaa – miksi se on tärkeää? Miksi lapsi ei voi itse opetella miettimään, missä järjestyksessä on paras se ruokansa syödä? Pitääkö ne sukat ottaa pois päiväunilla, miten päin sängyssä pitää olla, kuka sen leikkikaverin valitsee ja miten päin leipä pitää syödä. Osallisuus ja lapsen mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ovat lopultakin niin kovin pieniä ja arkisia asioita. Esimerkiksi meillä ruokailussa lapset tekevät itse leipänsä ja valitsevat leikkeleet – ja nykyään leikkeleet kuluvat aina loppuun. Aiemmin, kun leivät tehtiin valmiiksi, niitä ei syöty, ne nypittiin aina pois. Kun saa itse valita, se menee paremmin, kuin jonkun määräämänä. Suunnittelu on siirtynyt ihan toiselle taholle, ja puhutaan yksittäisten tilanteiden sisältöjen sijaan paljon laajemmin arvoista, kohtaamisesta, oppimisesta ja kasvatuksen elämään suuntaavista tavoitteista. Kun on saanut osallisuuden filosofiaa vahvistettua omassa päässä, niin työkin on paljon mielekkäämpää.”

Ne turhat säännöt

TÄHTI- HETKI

”Meillä lapset puhuvat lepohetkestä tähtihetkenä, ja sijaiset usein ihmettelevät, miten lepoetki voi olla teillä näin suosittu osa päivää. Lepoetkestä on tietoisesti pyritty tekemään mahdollisimman miellyttävä ja lapsilla lukuisia mahdollisuuksia vaikuttaa omaan lepoonsa. Yksi olennaisin juttu taitaa olla unikaverit: jollakin on mukanaan yksi, toisella kolme ja kolmannella viisi unikaveria.

Ongelma on usein meidän aikuisten päässä unikavereiden suhteen, ja me haluttais rajata unikavereiden määrää ja lisätä liuta niihin liittyviä sääntökriteerejä, jotta olisi muka jotenkin rauhallisempaa. Ei lapsilla ole niiden suhteen mitään ongelmaa. Kyllä he nukkuvat tai lepäävät ihan yhtä rauhassa, oli sillä lapsella sitten yksi tai kymmenen unikaveria. Yksi lapsi toi aivan innoissaan niin suuren nallen, ettei meinannut mahtua sen kanssa samaan sänkyyn. Lapsi odotti lepoetkeä aivan täpinöissään, ja vaikka lopulta sänkyyn mahtuminen yhdessä tekikin vähän tiukkaa, niin aivan yhtä hyvän unen se lapsi sai siinä jättinallen syleilyssä nukkuessaan - tai todennäköisesti vielä paremman unen.”

Vahva vasutietoisuus, joustava soveltaminen

”Aamupalan jälkeen 1,5-vuotias lapsi näyttää sormellaan cd-soitinta ja sanoo: ”Titi titi”. Kysyn, haluaako lapsi kuunnella Titi-nallelauluja. Lapsi nyökkää ponnekkaasti. Laitan cd:n pyörimään. Lapsi pyörähtelee lattialla suu leveässä hymyssä. Istun lattialle, alan laulaa lauluja levyn tahtiin ja taputtaa laulujen rytmiä polviini. Lapsi istuu viereeni ja alkaa myös taputtaa. Paikalle hakeutuu myös muita taaperoita. Hetken kuluttua lattialla istuu kanssani viisi 1-2-vuotiasta lasta. Joku lapsi laulaa innolla mukana, joku tapaa laulun sanoja, joku on keskittynyt taputtamaan tahtia polviinsa. Välillä tanssitaan, pyöritään ja leikitään laulujen mukana. Vien toimintaa eteenpäin tuoden mukaan uusia musiikillisiä elementtejä. Yhden lapsen aloitteesta lähtenyt yhteinen tekeminen saa lapset sitoutumaan intensiivisesti toimintaan jopa 45 minuutiksi, mikä on todella paljon pidempään kuin olisi tapahtunut, mikäli kyseessä olisi ollut omasta aloitteestani alkanut, kalenteriin kellotettu hetki. Kun kasvattajalla on vahvana tietoisuus kasvatuksen tavoitteista, esimerkiksi tässä musiikkikasvatuksen tavoitteista, hän osaa soveltaa niitä lapsilta nouseviin hetkiin ja rikastaa toimintaa.”

Nähdään koko prosessi

”Ennen kaikkea osallisuus vaatii aikuisten toimintatavan muutosta. Sitä, että kaikki toimintamahdollisuudet ovat esillä lapselle, lapsi saa toimia aktiivisesti ja tarttua itse tekemiseen. Me kasvattajina olemme aktiivisesti mukana ja tartumme hetkeen, tuomme pedagogiikan siihen, mutta emme kasvattajina määritä toiminnan sisältöjä, määritä lapsen tekemistä, määritä sitä, mistä sun nyt pitää olla kiinnostunut.”

”Prosessi nähdään kokonaisuutena: tartutaan lapsen ideaan ja annetaan sen viedä painollaan itse aktiivisesti toiminnassa mukana ollen ja toimintaa tarpeen mukaisesti rikastaen ja uusia aspekteja toimintaan mahdollistaen. Ei arvioida tuotosta, vaan ihan koko prosessia. Kun prosessia dokumentoidaan koko matkan ajan, voidaan arvioida, miten vasun sisällöt ovat toteutuneet, ja mihin suuntaan prosessia suunnataan.”

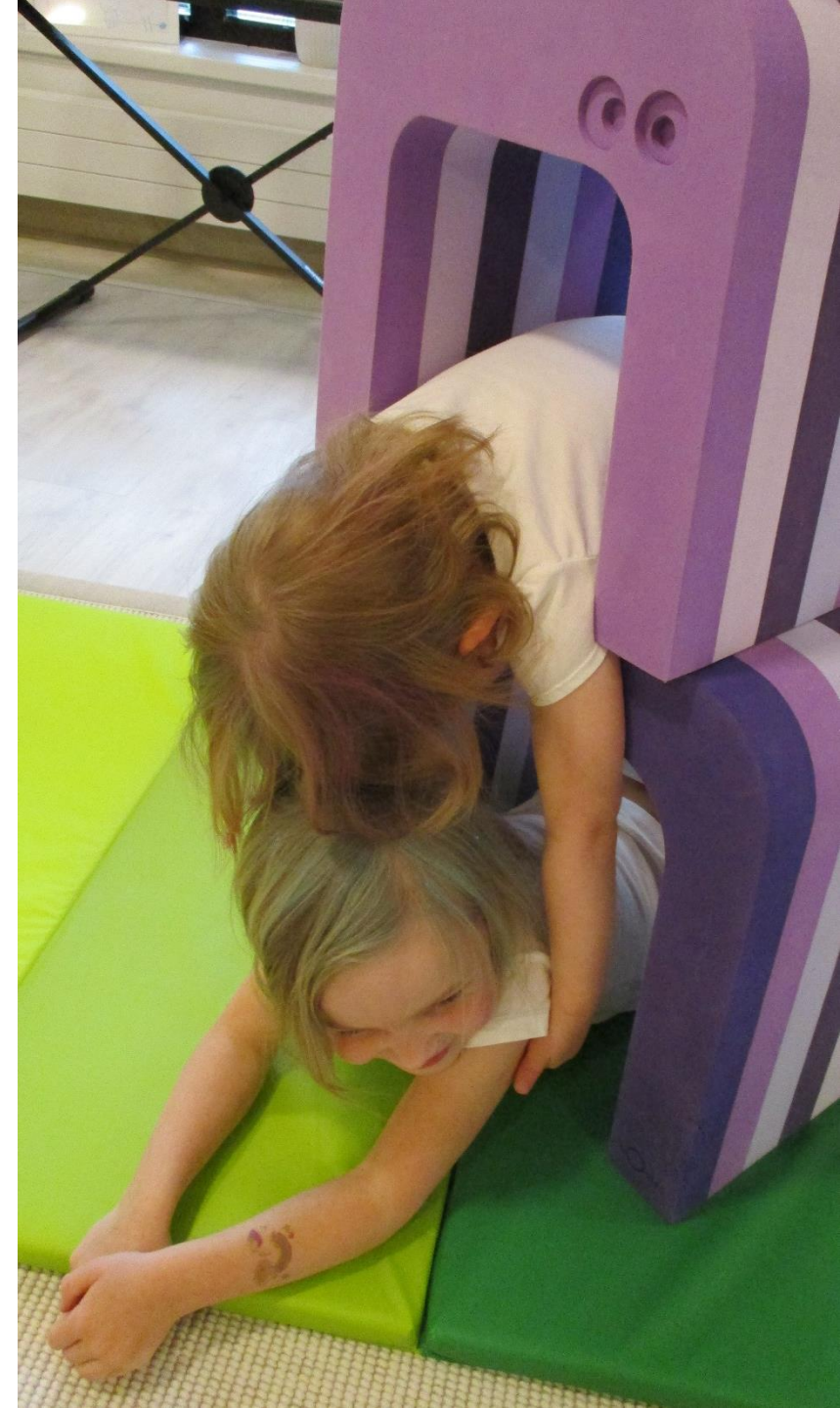
Merirosvoleikistä eheyttämiseen

”Lapsilla oli pinnalla merirosvoleikki, jota he leikkivät usein niin sisällä kuin ulkonakin. Meidän aikuisten tarttuminen merirosvoleikkiin loi uusia mahdollisuuksia toimintaan, ja leikin ohella piirrettiin aarrekarttoja ja askarrettiin silmälappuja ja miekkoja. Lukuisat retket lähiympäristön metsissä ja läheisellä rannalla sisälsivät monenlaisia liikunnallisia tehtäviä, ryömimistä, hyppäämistä, kiipeämistä, juoksemista ja konttaamista monenlaisessa maastossa merirosvojen piilottamaa aarretta etsien. Merirosvoeikkailu eli arjessa pitkään monipuolisesti erilaisia oppimisen sisältöjä yhdistellen ja yhteisestä osallisuudesta ideoita ja sisältöjä ammentaen. Sadun varjolla mahdollistui monipuolinen liikkuminen, moninaiset ilmaisumuodot ja aktiivinen, intensiivinen leikki.”

Jumpan suunnittelu

”Lapsiryhmälle on varattu salivuoro, ja liikuntahetken sisältö suunnitellaan yhdessä jumppaamaan lähtevien lasten ja aikuisen kesken. Minulla on taustalla tietoisuus siitä, että ryhmässä on lapsi, jolle yhteiseen toimintaan liittyminen ja osallisuus yhteisöön tuottavat toisinaan haastetta. Uskon yhteisen suunnittelun tukevan erityisesti tätä lasta. Järjestetään suunnittelupalaveri, jossa salivuoron sisältö ideoidaan yhdessä. Jokainen mukana olleesta lapsesta saa osallistua, ideoida, ehdottaa ja osallistua päätöksentekoon. Itse osallistun aktiivisesti keskusteluun pitäen tavoitteet (tukea syrjään jäävän lapsen osallisuutta) kirkkaana mielessäni.

Jumpan koittaessa ovat lapset erittäin sitoutuneita ja pitävät tarkasti kiinni suunnitelmasta, joka on heille äärettömän tärkeä, ovathan he tehneet sen itse. Lounaalla puidaan liikuntahetken jälkeisiä tunteita. Lapsi, jolle yhteisöön kuuluminen ei ole itsestään selvyyttä, kertoo ylpeänä asioista, joita hän oli yhteiseen liikuntahetkeen keksinyt, ja hymyilee suupielet korvissa saadessaan muilta hyvää palautetta ideoistaan. Lounaan jälkeen keskustelut jatkuvat, ja lapsi löytää sujuvasti vieruskaverin lepoaikalla, jossa ryhmän isommat lapset lepäävät patjoilla.”

Tytöt leikkivät eläinsairaaleikkiä. Syntyy idea eläinsairaalan rakentamisesta. Koska lapset ovat ryhmässämme tottuneet siihen, että asioita suunnitellaan lasten kokouksissa, laitetaan asiasta kiinnostuneiden kanssa kokous pystyyn, tehdään yhdessä suunnitelma sairaalan rakentamiselle ja pohditaan, mitä tehdään, mitä tarvitaan ja miten toteutetaan.

Eläinsairaala lähtee rakentumaan leikkien lomassa leluhyllykköön, ja sinne työstetään pidemmässä projektissa takaseinän kuvia, leikataan verhoja, suunnitellaan huonekaluja ja niin edelleen – aikuinen toki mukana toimien, lasten ideaa kannatellen, mahdollisia uusia elementtejä mukaan tuoden ja prosessia eteenpäin vieden.”

Eläinsairaala

Itsererefleksion merkitys

”Kun sä olet viikon ollut töissä valmistuttuasi, sä kannat jo mukanasasi hirvittävän pitkää historiaa ja sitä tapaa, miten työ on tehty. Ei ne sun ajatukset ole sun omiasi. Ja jos sulla on pidempi historia tässä työssä, uudenlaisen toimintakulttuurin myötä minäpätevyys voi kärsiä tulee pelko siitä, etten osaa, että olen saanut palautetta hyvästä, vahvasta pedagogiikastani, ja nyt se murenee, kun mä en osaa enää toimia. Ja että mä oon tarpeeton. Oikeasti osallisuuden lähtökohdista toimiminenhan ei tee sua tarpeettomaksi, se vaatii jopa enemmän. Sä joudut olemaan aktiivisempi ja innokkaampi, keskittyneempi, mutta se antaa myös hirvittävän paljon, se lasten into ja sitoutuminen.”

Mikä sulle on parasta?

”Osallisuus vaatii aidosti toisen kohtaamista ilman alkuasetelmia, ilman että oletan toisen puolesta, mitä hän tarvitsee, mitä hän ajattelee ja mitä hän haluaa. Ilman oletuksia, aitoa dialogisuutta, aitoa kuulemistä. Mä olen kiinnostunut susta. Kerro, mikä sulle olisi parasta. Usein lapsilta löytyy paljon hyviä ratkaisuja haastaviin tilanteisiin, kunhan vain opimme kysymään heiltä itseltään. Lapsiin tulee luottaa. Niissä asuu viisaus ja niistä löytyy vaikka mitä, kun me vaan laskeudutaan sieltä alustalta ja kuunnellaan.”

Ole sinä se aikuinen, jonka luo lapsi hakeutuu

”Osallisuudessa pelätään vallan ja hallinnan menettämistä, sitä, että kaikki 20 lasta ryntäävät eri suuntiin.

Ei ne sinkoile. Lapset haluavat olla toistensa kanssa, hakeutuvat leikkiryhmiin ja energisoituvat toistensa seurasta. Kaverit ovat motivaatio päiväkotiin tulemiselle, ja lapset haluavat toimia porukassa. Tehdään yhdessä.

Aikuinen on se, joka touhuaa mukana, tekee, auttaa, tukee, mahdollistaa. Ole sinä se aikuinen, jonka luokse lapset haluavat tulla. Se aikuinen, jota pyydetään keinuttamaan, pelaamaan ja auttamaan askartelussa. Se aikuinen, jonka kanssa leikitään hippaa ja syvennyttään roolileikin maailmaan. Se aikuinen, joka vetää pulkkaa, eikä aina sano, että pyydäpä vaan sitä kaveria vetämään.”